

ACTUL JURIDIC INEFICIENT

INEFFICIENT LEGAL ACT

Mariana ȘARGAROVSCI, magistrul, doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: The present study is aimed at the ineffectiveness of the civil legal act, known in different states and as inefficiency. Because the doctrine has cataloged many of the cases of invalidity of the civil legal act to those of inefficiency, thus causing the legislator to make changes in the legislation, the present study offers a description of these aspects from a critical view.

Cuvinte-cheie: *Ineficacitate, act juridic, act juridic civil ineficient, nulitate, revocare, act juridic inexistent.*

Rolul actelor juridice civile este unul de a pune în funcțiune interesele participanților la raporturile juridice civile în circuitul civil. Intenția reală a părților va putea fi realizată doar în cazul în care subiecții de drept vor fi antrenați în raporturi juridice producătoare de efecte juridice. În cele mai dese dintre cazuri acest lucru se întâmplă, însă există situații în care actele juridice nu își produc efectele, prin infestarea acestora cu cauze declanșatoare a neproducerii de efecte.

În așa condiții, s-au dezvoltat în doctrină veritabile teorii, aplicabile astăzi, ale inopozabilității și ale nulității, revocării, rezilierii, rezoluțiunii, caducității, ori reducțiunii, cele din urmă fiind identificate drept situații de *ineficacitate* ale actului juridic civil. În acest context, înțelegă în sens larg, *ineficacitatea* subsumează toate cazurile în care, din diferite cauze, un act juridic nu-și produce efectele, total sau parțial, definitiv ori vremelnic [4, p.29]. Ineficacitatea va putea fi rezultatul voinței părților sau al unui fapt independent de această voință, așa cum poate opera de drept sau numai dacă este pronunțată de justiție.

Cu titlu de concretizare reținem că *ineficacitatea* actului juridic civil se va deosebi de *neregularitate* și de *inopozabilitate*, din optică doctrinară, în special. Astfel, actul juridic va fi neregulat atunci când acesta a fost săvârșit cu încălcarea anumitor dispoziții legale, fără ca prin aceasta să înceteze de a fi valid și de a-și produce efectele. În raportul dintre *ineficacitate* și *inopozabilitate* se creionează distincția cardinală potrivit căreia *ineficacitatea* se referă la raporturile juridice dintre părți, iar *inopozabilitatea* privește consecințele față de terți ale situației juridice create prin actul încheiat de părți. Ori, un act juridic se consideră inopozabil când părțile nu pot invoca față de terți efectele produse între ele de acel act; pentru terți situația rămâne aceeași dinaintea săvârșirii actului, ca și cum acesta nici nu ar fi fost încheiat. În așa fel, ne pomenim în situația în care un act juridic

poate fi eficace sau eficient (între părți) și totodată inopozabil, ori lipsit de eficacitate sau eficiență (față de terți).

Înainte de a aborda *ineficacitatea* actului juridic civil, ori actele juridice ineficiente, un act juridic va trebui să existe. Problema existenței actului juridic va urma a fi elucidată atât timp cât doctrina diferitor state au invocat teoria *actului juridic inexistent*, ceea ce poate ridica la această etapă mai multe semne de întrebare la capitol de delimitare, chiar dacă nu există o consacrare legală a actului juridic inexistent.

Așadar, în doctrina clasică a fost formulată așa-numita teorie a *actelor inexistente*, care a fost apoi preluată și de o parte a doctrinei moderne. Respectiva teorie a făcut confuzii, de fapt între *inexistență* și *ineficacitatea* actului juridic, ori, mai precis, nu le-a delimitat. Adepții teoriei actelor inexistente consideră că ar fi insuficientă împărțirea nulităților în absolute și relative, întrucât aceasta nu ar acoperi toate situațiile practice, așa încât ei propun o clasificare tripartită: acte juridice lovite de nulitate absolută, acte juridice lovite de nulitate relativă și acte inexistente.

Teoria *actelor inexistente* a fost elaborată pornindu-se de la unele probleme care s-au pus în materia căsătoriei, așa cum vom descrie mai jos în detaliu. Potrivit unei reguli stabilite de o parte a doctrinei și jurisprudenței din trecut, regulă mai mult decât discutabilă, nulitatea căsătoriei nu ar putea fi cerută decât în cazurile prevăzute de lege (*en matiere de mariage pas de nullite sans texte*); pentru acele cazuri în care legea nu ar stabili nulitatea, dar în care ar fi imposibil să se considere căsătoria ca valabilă, deoarece ar lipsi unul dintre elementele sale esențiale (de exemplu, lipsa totală a consimțământului, identitatea de sex, lipsa celebrării căsătoriei de către ofițerul de stare civilă competent), s-a spus că respectiva căsătorie nu ar fi nulă, ci inexistentă, așa încât nu mai era nevoie de un text de lege expres pentru a considera căsătoria ca ineficace. Ulterior, teoria *inexistenței* a fost extinsă și la alte acte juridice, afirmându-se că un act ar fi inexistent dacă i-ar lipsi un element indispensabil formării sale (de exemplu, lipsa totală a voinței juridice, inexistența lucrului sau prețului în cazul unei vânzări, lipsa formei ad validitatem etc.).

Teoria așa-numitelor *acte inexistente* este, pe de o parte, falsă, iar, pe de altă parte, inutilă, fiind respinsă aproape în unanimitate de doctrina noastră actuală. Este falsă, în primul rând, datorită faptului că, la origine, a urmărit înlăturarea inconvenientelor rezultate dintr-o regulă care, în realitate, nu există, iar, în al doilea rând, datorită împrejurării că nu se poate vorbi de inexistența actului juridic cât timp acesta creează o aparență în circuitul civil, având o existență exterioară și, mai mult, bucurându-se de o prezumție de validitate (desigur, pînă la anularea sa). Este inutilă, deoarece și în cazul așa-zisei inexistente urmează ca instanța să verifice cauza ineficacității actului, iar regimul juridic al inexistenței este tocmai regimul juridic al nulității absolute. Mai mult, teoria inexistenței derivă din con-

cepția nulității „actului organism”, concepție abandonată în prezent. În sfârșit, motivul real care îi determină pe unii autori să împărtășească această teorie (faptul că nulitatea absolută, în anumite sisteme de drept, de exemplu, în cel francez, este supusă prescripției extinctive), poate fi ignorat în sistemul nostru de drept, întrucât nulitatea absolută este imprescriptibilă.

În contextul celor expuse mai sus, formalismul specific dreptului roman ne înfățișează o concepție radicală asupra *ineficacității*, care nu corespunde concepțiilor legale promovate la ora actuală. Pornind de la expresia *nihil actum est, nullum est negotio*, putem presupune că romanii nu aveau decât o concepție foarte simplă referitor la *ineficacitatea* actului, iar această concepție era una radicală: actul care contravenea regulilor de drept, era lipsit de valoare juridică și în consecință nu putea produce nici un fel de efecte [7, p.186]. În virtutea acestei teorii, *ineficacitatea* actului opera de plin drept, *ab initio*, fără a mai fi necesară pronunțarea acesteia în justiție, putând fi invocată de orice persoană care justifica un interes, fără posibilitatea de a fi acoperită prin trecerea unei perioade de timp. Cele mai multe expresii utilizate de jurisconsulții romani pentru a releva ineficacitatea unui act invalid confirmă caracterul radical al acesteia [12, p.226]. Opinia majoritară exprimată în doctrină a fost că dreptul roman nu făcea nici o distincție între nulitate și inexistență, și nici între nulitatea absolută și cea relativă deoarece, în fapt, singura sancțiune recunoscută era nulitatea absolută [7, p.186].

În contrast cu cele statuate mai sus, doctrina civilistă din sec. al XIX-lea era dominată de concepția nulității totale și iremediabile (*quod nullum est, nullum producit effectum*) [2, p.221; 7, p.189; 9, p.181]. Teoria clasică a nulității s-a fundamentat pe ideea potrivit căreia actul juridic este asemenea unui organism [11, p.17; 3, p.331-332], care se poate naște mort sau bolnav, și în consecință fie se poate vindeca, fie poate pieri. Acest organism este compus din organe esențiale, așa cum sunt și condițiile de existență pentru un act juridic și din organe neesențiale, așa cum sunt condițiile de validitate.

Cronologic vorbind, în anul 1808, jurisconsultul german Karl Zachariae von Lingenthal a publicat cartea „*Handbuch des franzosischen Zivilrechts*”, unde a fost prezentată pentru prima dată teoria *inexistenței*, care „după părerea majorității autorilor și a doctrinei, a fost admisă și de legiuitor, cu ocazia stabilirii nulităților de căsătorie” [6, p.615]. Doctrina de specialitate de la începutul secolului XX ne înfățișează trei cazuri de inexistență în materia căsătoriei și anume: identitatea de sex a viitorilor soți, celebrarea căsătoriei de către o persoană necompetentă și lipsa totală a consimțământului la căsătorie [1, p.329-344]. Ulterior aprofundarea conceptului de *ineficacitate* radicală și implicit distincția realizată de Zachariae între inexistență și nulitate a fost preluată și extinsă de doctrina franceză de la mijlocul secolului al XIX-lea prin autori precum: C. Aubry, C. Rau, F. Laurent sau V. Marcadé, fiind ulterior preluată și de către doctrina românească.

Autorul francez G. Baudry-Lacantinerie în lucrarea *Précis de droit civil* subliniază faptul că „actul inexistent este actul care nu s-a putut forma din cauza absenței unui element esențial pentru existența sa. Acestui act îi lipsește un element fundamental, ceva care este legat, dacă ne putem exprima în acest fel, de definirea lui. Un astfel de act este fără existență în lumina legii, este o aparență fără realitate” [10, p.66]. Ideea potrivit căreia un act *inexistent* este un act căruia îi lipsește un element legat în mod direct de definirea acestuia o întâlnim nu numai în doctrina franceză de la începutul secolului trecut cât și în cea românească. Astfel, N. Em. Antonescu consideră că un act este inexistent ori de câte ori încalcă o lege definitorie, care explică autorul este „norma prin care se fixează o idee, o noțiune, norma care nu are altă misiune decât pe aceea de a ne face înțeleasă manifestarea juridică” [1, p.48-49]. Astfel, în doctrină s-a arătat că inexistența intervine în următoarele cazuri: 1. lipsa consimțământului din cauză de eroare obstacol; 2. lipsa obiectului la momentul încheierii actului juridic; 3. nevalabilitatea cauzei actului juridic, determinată de absența *ab initio* a cauzei datorate absenței scopului imediat și în situația cauzei false datorită erorii asupra scopului imediat; 4. lipsa formei cerută *ad solemnitatem*; 5. absența uneia dintre părți [1, p.48-49].

Astea fiind spuse, trebuie să subliniem că viziunile care au stat la originea marilor teorii contemporane despre ineficacitate sunt lipsite de actualitate, suferind transformări semantice cardinale. Este de reținut că *inexistența* și *ineficacitatea* actului juridic sunt concepte total diferite și nu se vor putea suprapune niciodată. Ineficient sau eficient va fi considerat doar un act juridic existent! Se va putea vorbi despre producerea sau nu a efectelor juridice doar în cazul actului juridic existent, din punct de vedere a normelor de drept, care ar putea eventual avea o calificare juridică și care ar putea, de fapt, să fie numit act juridic. Conceptul de act juridic inexistent, străin ineficacității, este o ficțiune juridică prin care absența unei condiții juridice este, în fond, numită ca act juridic. Cu alte cuvinte, va produce sau nu efecte juridice doar un act juridic, nu și o presupusă condiție juridică care nu există. Din start este clar că problema producerii sau nu a efectelor juridice nu poate fi ridicată în lipsa unui act juridic, ceea ce face irelevantă, lipsită de interes și neimportantă din punct de vedere juridic plasarea în optică și polemică a teoriei actului juridic inexistent.

Sfera noțiunii de *ineficacitate*, astfel cum am circumscris-o mai sus, este foarte largă, ea cuprinzând toate cazurile în care producerea efectelor normale ale actelor juridice este împiedicată, temporar sau definitiv, limitată ori tulburată în orice mod [5, p.105]. În acest sens larg, cum deja am specificat, sunt ineficace actele nule sau anulate, actele lipsite de efecte prin revocare valabilă de către părți sau ca urmare a intentării unei acțiuni în rezoluțiune ori reziliere, actele afectate de un termen suspensiv sau de o condiție suspensivă ori desființate în urma împlinirii unei condiții rezolutorii etc.

Privită în *stricto sensu* ineficacitatea se datorează unor cauze autonome, care operează prin ele însele în sensul că actele, deși valide și inatacabile pentru alte motive (de pildă, pentru neexecutarea obligațiilor), nu produc totuși efecte. Așa, spre exemplu, legatul este ineficace până la decesul testatorului, deși testamentul este, prin ipoteză, perfect valabil.

În această situație cauza de ineficacitate acționează prin ea însăși, independent de existența unui viciu mai grav, care să paralizeze pe cale de consecință și producerea efectelor actelor juridice. Alteori ineficacitatea, privită în *lato sensu*, este doar urmarea necesară a unui viciu mai grav care afectează actul. În așa fel, nulitatea unui act pentru nesocotirea condițiilor de validitate și rezoluțiunea unui contract sinalagmatic pentru neexecutarea culpabilă a obligațiilor de către debitor [8, p.519] implică în mod necesar și ineficacitatea actului, fără de care sancțiunile respective ar fi lipsite de orice eficiență.

Din cele ilustrate mai sus statuăm cu certitudine că termenul de ineficacitate are două accepțiuni: una largă și alta restrânsă.

În așa fel, *ineficacitatea* în sens larg subsumează toate cauzele care împiedică, restrâng ori tulbură producerea normală a efectelor actelor juridice, fără deosebire între ineficacitatea datorită unor cauze autonome și ineficacitatea derivată din vicii mai grave ale actului. În același timp, *ineficacitatea* în sens restrâns privește însă numai acele situații în care actele deși valide și inatacabile, nu produc efecte deloc sau nu le produc în mod normal din cauze autonome [4, p.30].

Conceptul de act juridic ineficient sau ineficace este folosit, în accepțiunea sa de *stricto sensu*, în mai multe sisteme de drept dezvoltate pentru a indica situația juridică a unui act care, deși nu este nul (nu este ilegal în vreo privință), este lipsit de un element constitutiv (de regulă, de consimțământul unei persoane anume) pentru a produce efecte juridice. În Germania conceptul este cunoscut ca *schwabende Unwirksamkeit*, în Italia *inefficacita*, DCFR folosește *ineffectiveness*, iar doctrina rusească vorbește despre *сделка чьи правовые последствия находится в состоянии подвешенности*.

Există totuși o tangență între ineficiență și nulitate, ceea ce poate genera mai multe confuzii de interpretare. În așa fel, ceea ce aproprie ineficiența de nulitatea absolută, este că, ambele fiind acțiuni în constatare, sunt imprescriptibile. Ceea ce aproprie ineficiența de nulitate relativă este că ambele pot fi remediate prin obținerea consimțământului persoanei corespunzătoare. Însă ineficiența nu poate fi egalată nici cu nulitatea absolută și nici cu cea relativă.

Nu trebuie de omis însă că sunt lovite de nulitate actele juridice săvârșite cu nesocotirea unor condiții legale sau voluntare de validitate. Aceste condiții se pot referi la elementele constitutive sau intrinseci ale actelor (consimțământ, capacitate, obiect, cauză, formă), la caracterele unora dintre aceste elemente (licitate,

moralitate, posibilitate), la cerințe extrinseci actelor (autorizația administrativă) etc. Actele nevalide sau lovite de nulitate sunt implicit ineficace, sancțiunea nulității având drept scop principal tocmai lipsirea actului de efectele sale.

Sunt atacabile, actele juridice care, deși valide, pot fi lovite de *ineficacitate* ca urmare a unei acțiuni în justiție, introdusă de părți sau terți, și întemeiată pe o împrejurare extrinsecă (de regulă) actului juridic, de existența sau inexistența căreia legea condiționează producerea efectelor actului, nu însă și validitatea acestuia. Astfel, sunt atacabile actele susceptibile de rezoluțiune sau reziliere.

Actele atacabile se deosebesc de actele lovite de nulitate prin faptul că îndeplinesc toate condițiile legale sau voluntare de validitate. Ele prezintă o asemănare mai mare cu actele anulabile, întrucât, ca și acestea, produc efecte dacă nu se introduce, se respinge ori se prescrie acțiunea aflată la dispoziția părții interesate.

Actele ineficace în sens restrâns sunt cele care nu produc, în totul sau în parte, efecte, deși sunt valide și inatacabile. Intră în această categorie, în primul rând, actele afectate de termen suspensiv și de condiție suspensivă.

Tot din categoria actelor ineficace, în sens restrâns, fac parte acele acte a căror eficacitate deplină depinde de îndeplinirea anumitor condiții legale, fără ca lipsa acestora să facă acele acte nule, anulabile sau atacabile. Astfel, în cazul vânzării unor bunuri de gen, transferul dreptului de proprietate nu operează înainte de individualizarea bunurilor respective; actul translativ de proprietate este temporar ineficace, sub acest aspect, fără a fi nul, anulabil ori atacabil.

Ineficacitatea *stricto sensu* implică o stare de așteptare, care se consumă sub semnul certitudinii sau al incertitudinii momentului când va înceta. Actul afectat de un termen suspensiv nu-și produce efectele principale îndată după încheierea sa, dar există certitudine asupra momentului în care ineficacitatea va înceta. Când actul este sub condiție suspensivă, momentul încetării ineficacității este nesigur, întrucât producerea efectelor depinde de un eveniment viitor și incert.

În fond, scoaterea anumitor cauze de nulitate de sub influența instituției nulității și plasarea acestora sub imperiul ineficienței actului juridic civil este o figură juridică oportună, ceea ce nu face decât să sporească eficacitatea circuitului civil și plasarea ca preocupare principală a intenției reale a părților, în vederea producerii de efecte juridice, și nu a celei de suprimare a acestora de fiecare dată, prin sancțiunea dură a nulității.

Referințe bibliografice:

1. Antonescu N.E. *Nevaliditatea actelor juridice în dreptul civil, în materia nulităților*. București: Institutul de Arte Grafice România Nouă, 1927, 360 p.

2. Beleiu Gh. *Drept civil roman. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*. București: Universul Juridic, 2005, 600 p.
3. Bojincă M. *Drept civil. Teoria general a dreptului civil*. Craiova: Helios, 2002, 417 p.
4. Florescu G. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Hamangiu, 2008, 407 p.
5. Muntean I. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Universul Juridic, 2011, 581 p.
6. Plastara G. *Curs de drept civil român pus la curent cu noua legislație*. Vol. IV. București: Cartea Românească, 1925, 1098 p.
7. Popa V.V. *Drept civil. Partea generală. Persoanele*. Ediția a 2-a. București: C.H.Beck, 2006, 512 p.
8. Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. *Introducere în dreptul civil*. Cluj-Napoca: Sfera Juridică, 2008, 692 p.
9. Ungureanu O. *Drept civil. Introducere*. București: All Beck, 2000, 250 p.
10. Baudry-Lacantinerie G. *Precis de droit civil*. Paris Ed. Librairie de la sté Si1913, 1913, 1157 p.
11. Ionașcu T., Barasch E.A. *La conception de la nullite des actes juridiques dans le droit civil socialiste roumain*. București: Ed. Academiei R.S.R., 1978, 305 p.
12. Wetter P. Van. *Les obligations en droit romain*, T. II. Paris: Imp. C. Annot-Braeckman, 1884, 429.